

55. Gediga B. Sladami religii praslowian. – Wrocław etc.: Ossolineum, 1970. – 287 s.

G. B. Hutsulyak

CHRONICLED TIVERIANS, THEIR “TOLK” AND THEIR MYSTERIOUS STATE OF ORATANIA.

The article examines a number of hypotheses concerning the origin of the terms “tyvertsi” and “tolkovyny” designating a Slavonic tribe of tiverians.

The author holds the view that the word “tolkovyny” is the translation of the ethnic name “tyvertsi” (tiverians). He argues that this word is Proto-Germanic in origin, but not Turkic as it has been deemed. Greater Scythia (an ancient state formed by East Slavic tribes of ulichians and tiverians) is identified with “Oratania” (Artania, Arsania, Urtab) – the name found in Arabic chronicles. The administrative and cultural centre of this state was located in Podillya (Orativ, Tyvriv) and its name is derived from the term “arta”, designating ancient pagan cults practiced by Iranic tribes. The kindred word “aroter”, a name for a Scythian tribe, is considered to be an immediate source-word for the borrowed appellation “Oratania”.

М.І. Кошик

КУЛЬТУРНА ТА ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЬВІВСЬКОГО УСПЕНСЬКОГО БРАТСТВА В КІНЦІ XVI СТ.

У XVI ст. політико-релігійні стосунки в Європі внаслідок розвою ідей протестантської реформації і відповідної до неї протидії католицької церкви суттєво змінилися. Втративши в перші десятиліття реформації близько двох третин своїх вірних на Заході, католицька церква повернула свій погляд на східні землі. Протестантизм вбачав у землях Речі Посполитої внаслідок територіальної близькості свій “lebens rauf”. Боротьба за ідеологічні впливи на східних територіях була відчутною і безкомпромісною. Таким чином, в середині XVI ст. Корона Польська та Велике князівство Литовсько-Руське стали полем битви між Реформацією та Контрреформацією, що не могло не відбитися на розвитку культурного процесу.

Подібна боротьба за впливи позитивно відбилася на розвитку культури Речі Посполитої, а української зокрема, яка, синтезуючи віяння Заходу, створювала самобутню Ренесансну культуру. Сама ідея церковної унії, яка реалізувалась в 1596 р., була синтезом західного і східного бачення церковної обрядовості [12, 120-121].

Ми не маємо змоги докладно зупинитися на аналізі і висвітленні розвитку гуманістичної культури України тих часів, та це й не потрібно, адже основні її риси знайшли своє відображення в декількох спеціальних дослідженнях [11; 16; 14; 18; 20; 8]. Нас більше цікавить культурно-освітній процес в середовищі українського міщанства, на якому, без сумніву, теж позначився відбиток релігійної полеміки XVI ст.

Оскільки на розвиток ідей братської культурно-освітньої діяльності великий вплив мав протестантизм, то основні протестантські культурні здобутки, головні засоби агітації були використані братчиками. Насамперед це стосується друкарської справи, яка була найдієвішим засобом впливу на маси, далі – освіти, зокрема шкіл, які були відповіддю на створення мережі католицьких освітніх закладів, де навчалось багато представників як протестанських, так і православних кіл. У радянській, а подекуди і в дожовтневій українській історіографії часто підкреслювались факти зміни віри і, як наслідок, втрати національності українськими магнатами, дворянством, що не сприяло об'єктивному вивченню історії. З цього приводу хотілось би навести слова відомого літературознавця Б.Кравціва: “Українського суспільства чи, за теперішнім визначенням, “громадськості” 15-16 сторічч і під Польщею, і в Литовсько-Руській державі не можна обмежувати тільки до українськомовного міщанства, духовенства й селянства і згодом козацтва, очолених в найкращому випадку невеликою горсткою православного панства, як це чинили С.Єфремов, подекуди М.Грушевський і інші. Поза названими суспільними верствами (станами) була ще численна верства шляхти і магнатів (колишнього боярства і князів), які хоч і сполонізовані і покатоличені, не всі і не цілком відрікалися від руської нації і віри. Це з-поміж них і частинно з-поміж українського міщанства рекрутувалася тогочасна освічена інтелігенція, вихована в польських, італійських, німецьких, французьких чи й англійських університетах і колегіях” [14, 307]. Звичайно, якщо відкинути участь українців-католиків у культурному процесі, як це робилося віками, то на тлі того, що залишилося, братська діяльність буде виглядати потужною і значимою. Ми ні в якій мірі не маємо наміру применшити значення братського друкарства чи шкільництва, а лише маємо на меті висвітлити основні проблеми їхнього культурного руху, пам'ятаючи, що він був лише невеликою частиною бурхливого, захоплюючого розвитку української культури епохи пізнього Ренесансу і початків Бароко.

Як вже наголошувалось, з винайденням книгодрукування друкарський верстат став невід'ємною частиною пропаганди братських ідей, поширення освіти. Церковні братства в Західній Україні теж зрозуміли значення друкованого слова. Проте створити широку сітку братських друкарень не вдалося. На заводі стояли урядові формальності щодо їх реєстрації, а також вартість друкарських приладів та витрат під час набору і публікації книг [17, 164-179].

Основну роль у розвитку друкарства Західної України відігравав Львів, де з 1573 р. працював відомий друкар Іван Федоров. Його друкарські витрати були настільки великими, що в 1579 р. він був змушений заставити свою друкарню єврейському лихвареві Ізраїлю Якубовичу. Федоров помер, так і не викупивши своєї друкарні, і після його смерті Якубович вирішив її продати. Львівські братчики висловили бажання придбати ту друкарню. У цьому їм почав активно допомагати єпископ Гедеон Балабан, який вніс першу суму викупу. Проте грошей не вистачало, і єпископ, який ще тоді не був у конфлікті з братством, 8 листопада 1585 р. видає пастирський лист до вірних єпархії, в якому закликає жертвувати кошти на викуп друкарні [7, № LXXIX, 111-112]. Слід сказати, що за неї Якубович правив аж півтори тисячі золотих [17, 109]. Щоб уявити собі цю суму, нагадаємо, що вил у той час коштував від 20 до 24 золотих [22, 30].

Відразу зібрати потрібну суму братчики не змогли, і друкарня була куплена в кредит. Ще в 1596 р. антиохійський патріарх Йоаким V, перебуваючи на українських землях, закликав складати пожертви на викуп друкарні [7, № LXXX, 113-119]. Але все це не допомагало, міщани були занадто бідними, щоб заплатити такі великі кошти. Крім того, через свої посягання на владу у церкві Успенське братство було позбавлене підтримки єпископа Балабана. Не маючи потрібних коштів на остаточний викуп друкарні, братство не могло розпочати друкарську діяльність (хоч братчики найняли або підготували зі своїх рядів професіоналів, які мали займатись друкарством: чернець Онуфріївського монастиря Мина, Іван Друкарович (син Івана Федорова), Гринь Іванович з Заблудова та двоє передміщан – Сачко Сідляр та Сенько Корунка [17, 111]). Можливо, лихвар Якубович не віддав всю друкарню відразу, а видавав приладдя в міру того, як виплачували гроші. У 1589 р. братство звернулось за допомогою до Константинопольського патріарха Єремії II, який 6 листопада 1589 р. видав пастирське послання, в якому закликав населення Львівської єпархії допомогти братству: “Пришли кь намь Братство Успенія, гражане Лвовскіе иже имеют нужную потребу новобудувати храмь Успенія Пресвятыя Богородица... таже и штанбу оть рук єврейскіи искупите, юже заставить Феодор Москвитянин” [5, № CLXXVI, 442-443]. Як бачимо, на кінець 1589 р. друкарня ще не була в руках братства.

Братська друкарня почала працювати лише на початку 1591 р., коли до Львова приїхав Київський митрополит Михайло Рогоза і наказав видрукувати грамоту патріарха Єремії II. Це було перше документальне свідчення того, що братська друкарня запрацювала. Крім того, дидасками та спудеї братської школи вітали митрополита панеґриком, який був надрукований братською друкарнею 1 лютого 1591 р. [17, 114]. Він носив назву “Просфонема” та був зразком віршованого риторичного писання без впливів латинської поезики. Ймовірно

автором панегірика був вчитель братської школи Кирило Транквіліон Ставровецький [10, 355].

Братство зібрало чималу бібліотеку, в якій були навіть твори Платона і Арістотеля [6, №6, 26-28]. Воно обмінювалось літературою з іншими братствами, переважно з Віленським. Так, 28 травня 1588 р. Віленське братство у листі дякувало львів'янам за пересилання з їхніх бібліотечних фондів слов'янсько-грецької граматики та видрукуваного у Львові статуту Віленського братства і книги "Маргарит" [3, №4, 5-6].

Вершиною видавничої майстерності братської друкарні на початку її діяльності була "Грамаіка доброглаголиваго Еллино словенского языка", яка називалась "Адельфотес". Братські вчені, зокрема ректор їхньої школи єпископ Елассонський Арсеній, почали прашувати над укладенням цієї книги ще в 1588 р., а завершили цю важливу роботу в 1591 р. У тому ж році Успенське братство вислало декілька екземплярів граматики іншим братствам та впливовим українським меценатам. Зокрема, воєвода Мінський Богдан Сапіга 11 жовтня 1591 р. висловлює подяку львівським братчикам за те, що Віленське братство отримало два екземпляри "Адельфотесу", і просить направити до Віленської братської школи вчителів [7, № ССІ, 310; 5, № ХLІ, 74-75]. Подібну подяку висловлює магнат Федір Скумин, який ще й повідомляє львівських братчиків про свій вступ до Віленського братства [7, № ССV, 316-317; 5, № ХLІІ, 75-76]. Слід наголосити, що саме оформлення і видання книги, яка мала обсяг 182 сторінки, на думку багатьох дослідників, було досить примітивне та бідне [17, 114; 19, 40].

Незважаючи на активний початок видавничої справи, в майбутніх десятиліттях її розвій дещо сповільнився. Наприклад, у 1591-1622 рр. львівська друкарня спромоглася видати лише 13 книжок (для порівняння: київська братська друкарня за перші 15 років свого існування видала 40 книг, серед яких значна частина була монументальними виданнями in folio (до півтори тисячі сторінок) [8, 99-100]. Подібну малопродуктивність львівської братської друкарні можна пояснити загальним занепадом братського руху в Західній Україні на початку XVII ст. та відсутністю внаслідок постійної конфронтації підтримки місцевої церковної влади.

Паралельно з організацією видавничої справи Успенське братство почало здійснювати програму щодо заснування школи. Щоб мати уяву про стан шкільництва на українських землях в XVI ст., можна навести свідчення одного католицького пастиря з Ковна, який розмовляв із православними священниками на тему освіти: "Русини мають завжди при церквах школи; тут тридцятилітній молодик учить дітей перших початків письма; їх азбука дуже подібна до давньої грецької. Катихизму не вчать ніякого, а подають дітям лиш молитви до Пресв. Діви і св. Миколая, написані в книгах; а втім учаться апостольського символу, дещо зміненого, потому йдуть псалми Давида, що їх уживають і вдень, і вночі" [14, 308].

При такому становищі можна повірити в свідчення Петра Скарги, яке він висловлює в книзі “Про єдність церкви Божої під єдиним пастирем”, про те, що в Україні вся наука впала, а священики “схлопіли, і ніколи з них такої, якої треба, потіхи вівці не можуть мати”. Кількома роками пізніше єзуїт Антоній Поссевіно частково підтримав Скаргу, але зауважив, що освіта все ж таки починає виходити з глухого кута, маючи на увазі діяльність школи в Острозі [15, 20].

Православні міщани Львова в другій половині XVI ст. постійно вимагали від уряду освітніх прав. Хто з українців бажав здобувати якусь ширшу освіту в межах Львова, міг її винести лише зі шкіл при римо-католицьких церквах. Українцям, як і решті некатоликів, створювали щоразу більше труднощів у доступі до школи, і вони не раз зверталися до короля з проханнями зрівняти їх з католиками у правах користування освітніми закладами. 20 травня 1572 р. король Сигізмунд Август надав привілеї українцям Львова, зрівняв їх з католиками в правах на здобуття освіти (було дозволено українцям посилати своїх синів до шкіл і гімназій як Львова, так і інших міст Речі Посполитої, щоб учились там вільних наук) і пригрозив штрафом у розмірі 20 тис. угорських золотих католикам, які переслідуватимуть православних мешканців міста [5, № XXVII, 42-48]. Пізніше грамоту короля підтвердили його наступники – Генріх (15 квітня 1574 р.) [5, № XXVIII, 48-49] та Стефан Баторій (30 березня 1577 р.) [5, № XXXI, 54-55].

За таких обставин створення школи у Львові мало неабияке значення. Заходи щодо впровадження шкільництва проводились братством паралельно із започаткуванням друкарської справи.

Тісний зв'язок школи і друкарні підкреслив також Антіохійський патріарх Йоаким V у своїй грамоті від 15 січня 1586 р. Він захопив грецького єпископа Арсенія очолити новостворений навчальний заклад. Арсеній був одним із багатьох східних церковних достойників, які у 80-х р. XVI ст. вирушали на територію, населені православними, для збору пожертвувань з метою посісти керівні місця в монастирях та церковній адміністрації церкви в Речі Посполитій та Московській державі. До приїзду у Львів Арсеній два роки прожив у Москві, де збирав кошти для потреб грецької церкви. У червні 1586 р. він зайняв посаду ректора братської школи. Трохи пізніше склав відомий “Порядок шкільний”, який став взірцем для майбутніх шкільних уставів.

“Порядок” вимагав від учителя, щоб він був “благочестивъ, разумен, смиренномудрый, кротокъ, воздержливый, не піяница, не блудникъ, не лихоимецъ, не гнѣвливъ, не завистьникъ, не смѣхостроител, не срамословникъ, не чародѣй, не басносказатель, не пособитель ересемъ”, але він мав бути “благочестію поспѣшитель, образ благых во всемъ себе представляще”. У таких чеснотах вчитель повинен був виховувати й учнів. Два члени братства наглядами за шкільною справою, наукою й поведінкою учителів. Місця учні займали

відповідно до поступів у науці, бо “богатыи надъ убогихъ в школъ нѣчимъ вышши” не мають бути, тільки самою наукою. Також “учити даскал и любити масть дѣти вси заровно, якъ сыновъ богатыхъ, так и сиротъ убогихъ и которіи ходят по улицамъ, живности просячи, якъ которій ведле силы научитис может, только не полнѣй единого нижъ другаго учити”. За всілякі провини приписував “Порядок” в суботу по обіді “и памятного не боронити по чаши школьной испити”. “Школы львовское наука починається. Напервый научившисьъ складовъ литеръ, потомъ грамматики учать, при томъ же и церковному чину учать: читанию, спиванию; также учать на каждый день, абы дѣти единъ другаго пытал по грецку, абы ему отповедалъ по словенску, и тижъ пытаются по словенску, абы им отповѣдано по простой мовѣ, и тиж не маюти из собою мовити простою мовою, едино словенскою и гречкою. А такъ нынѣ тому учатся, до болшихъ наукъ приступуючи, ко диалектице и реторице, которые науки по словенску переведеные вынайдено в школъ львовской рускимъ языкомъ списано, диалектику и реторику и иные философские писма, школе належачие” [10, 350]. “Порядокъ шкільний”, перший список якого дійшов до нас від 8 жовтня 1587 р., був написаний на 18 половинках аркушів з додатком копії на грецькій мові [1, спр.87, арк. 1].

Звістку про заснування школи у Львові з прихильністю зустріла більшість культурних і громадських діячів того часу, навіть з далекої Александрії прийшов лист від патріарха Мелетія (8 травня 1587 р.), в якому він дякує братству за захист православ'я і заснування школи [1, спр.86, арк. 1].

Відомо, що першим вчителем у школі м. Львова був Теодор Ружневич, походження якого невідоме [5, № CLXXIII, 435-437]. Згодом до вчительського колективу школи приєднався відомий полеміст Стефан Зизаній, трохи пізніше – Кирило Транквіліон Ставровецький. 24 січня 1591 р. Київський митрополит Михайло Рогоза дозволив їм обом займатись проповідництвом у православних церквах [3, №27, 37-38]. Сам єпископ Арсеній навчав грецької та старослов'янської мов [1, спр.81, арк. 1]. Пізніше в школі з'явився новий вчитель – о.Ігнатій, якого згодом відправили до Віленської братської школи з метою налагодження викладання грецької мови [5, № XLIV, 79-81]. У 1592 р. починається педагогічна діяльність молодшого брата Стефана Зизанія – Лаврентія. Слід зауважити, що вчитель братської школи сам повинен був бути членом братства, оскільки керівництво хотіло тримати під контролем життя дидакалів і мати вплив на методи їхнього викладання. Митрополит Рогоза декілька разів закликав Львівського єпископа Гедеона Балабана не дозволяти викладати в братській школі вчителям, які не були членами цієї організації [5, № XXXV, 62]. Балабан був проти подібних ідей, оскільки вважав, що така корпоративність буде шкодити загальному рівневі викладання.

За свою працю вчитель одержував оплату за попередньою домовленістю щоквартально. Учителю не міг самостійно приймати дітей до школи, цим мали

займатись провізори. Плата при вступі до школи не була однаковою для всіх. Сироти вчилися безкоштовно, а внески коливались в межах 6-16 грошів. Можливі були варіанти, коли розраховувались не грошима, а послугами і товарами [1, спр.91, арк. 3].

Слід додати, що, як і в наш час, вчитель отримував заробітну плату останнім із залишків братських прибутків. Незабезпеченість учительських сил дозволяла втручатись у шкільні справи багатьом далеким від освіти людям, про що писав братчикам Александрійський патріарх Кирило Лукаріс. Зокрема, він відзначав, що якщо братчики бажають мати дидакала і фондувати школу, то повинні насамперед придбати на це кошти і подумати про достойну платню вчителів, бо “ніхто з них не житиме без винагороди й ніхто не вчитиме задарма” [13, 114].

Школа, на думку деяких дослідників, повинна була відображати принципи візантійсько-слов'янської культури, саме тому така велика увага приділялася вивченню грецької та слов'янської мов [16, 105]. Грецькі традиції виявлялися в шкільній термінології: учні називались спудеями (гр. *spudaios*), учителі – дидакалами (гр. *didascalos*).

Навчання у Львівській братській школі та й у тих, які виникали пізніше, починалося з елементарних предметів – читання і письма. Другий етап навчання починався з вивчення граматики, яка вважалася підвалиною всіх премудростей. Матеріал при вивченні граматики брався зі старослов'янської, грецької, латинської та польської мов. Подібна система вимагала доброго володіння всіма мовами і розуміння місця і значення кожної з них. Старослов'янська мова вважалась вишуканою, стародавньою, свого роду античною. Старослов'янська мова постійно протиставлялась розмовній українській мові XVI ст., якою учні не мали права розмовляти в стінах школи.

Грецька мова теж посідала вагоме місце. Їй, як і старослов'янській, приписувалась роль захисника народності (на взірць арамейської мови перших християн). Крім того, вважалось, що грецька мова у слов'янській культурі повинна була бути на вершині, це мова високої науки і поезії. Деяку аналогію можна провести з місцем латинської мови в культурі Західної Європи.

Вимогам часу відповідало й введення польської мови в освітню програму шкіл. Спостерігаємо наявність курсу польської мови у львівській, берестейській, печерській, луцькій, пінській та київських школах.

Латинська мова була необхідною, враховуючи обставини в тогочасній Європі, де всі урядові документи складались цією мовою, крім того, більшість книг писались і друкувались саме цією мовою. У середовищі православного духовенства латинська мова засуджувалась, вважалась “барбарійською”, але в Речі Посполитій вона була мовою державною, мовою суду і адміністрації, а отже, обійти її було неможливо. Крім того, багато передових полемістів, письменників

вважали вивчення латинської мови вкрай потрібним, щоб наш народ у Європі не називали “дурною Руссю” (Сильвестр Косів).

Розвій братської освіти знайшов підтримку в урядових колах. 15 жовтня 1592 р. король Сигізмунд III надав Львівському Успенському братству два привілеї. Другий привілей стосувався юрисдикції над Онуфріївським монастирем та сусідніми угіддями, а згідно з першим, Львівська братська школа могла стати школою вільних наук [7, № ССLIII, 394-395]. Отже, мова велась про введення у плани навчання так званих *trivium*'у та *quadrivium*'у. У *trivium* входила граматика, а також риторика та діалектика. Про вивчення граматики ми вже вели мову. Риторика викладалася разом з пійтикою, і у навчальному процесі широко використовувались праці Ціцерона. Діалектику вивчали за “Філософською книгою” Іоана Дамаскина та декількома грецькими і латинськими посібникам. Після проходження цього курсу починався *quadrivium*, до складу якого входили такі предмети: арифметика, геометрія, астрономія і музика. Відомості про викладання математичних наук надзвичайно обмежені. Музика ж викладалась або професійними співаками, регентами, або юнаків відсилали на науку до інших міст, а то й країн. Наприклад, ще в 1558 р. четверо львівських хлопців були скеровані до Молдавії для навчання грецького і сербського церковного співу [1, спр.24, арк. 1].

Отримавши королівське покровительство і користуючись постійною підтримкою Київського митрополита Рогози, Львівське Успенське братство почало сприяти поширенню сітки братських шкіл, яка в 90-х рр. була вже досить густою. 28 червня 1594 р. на щорічному Берестейському соборі було дозволено заснувати школу при Люблінському братстві. Михайло Рогоза в особливій грамоті дав благословення на створення Люблінського Спаського братства і дозволив православним люблінським міщанам-братчикам “науку школьную чядом своим мѣсти, пришелцов убогих по чину школьному примовати” [18, 172]. 22 квітня 1596 р. Сигізмунд III затвердив цю грамоту [4, №51, 39-40]. Ще раніше, в 1589 р., патріарх Єремія II, благословляючи братство в Рогатині, дозволив відкрити школу і закликав Львівське Успенське братство допомогти у цьому рогатинським міщанам. На початку 1590 р. до Рогатина було відправлено двох вчителів зі Львова [18, 174]. 7 січня 1590 р. митрополит Рогоза підтвердив рішення патріарха і прийняв Рогатинське братство і його школу під свою опіку [1, спр.127, арк. 1].

1 липня 1592 р. Перемишльський єпископ Михайло Копистенський просив Львівське братство прислати одного або двох вчителів до Перемишля для навчання “книжного” дітей, повідомляючи, що в його місті вже заснована школа і жителі прагнуть “се зде от благородных станов желают сиецаваго учителя и хошут подаяти дѣти свои к научению письменаго” [7, № ССXXXIII, 363]. У серпні 1592 р. львівський дидакал Олександр Чунга та його помічники вирушили до Перемишля. Видно, рівень підготовки львівських вчителів

задовольнив єпископа Копистенського, і в тому ж році він дозволив відкрити братську школу в Комарно.

Навіть найбільший магнат Речі Посполитої – князь Острозький – просить Львівське братство опікуватись його сином, навчаючи “науки школьной”, про що свідчить його лист від 1 грудня 1592 р. до Львова [7, № CCLVII, 401].

Львівське Успенське братство, поширюючи свої погляди в інших містах України, суворо слідкувало за монополією своєї школи в межах Львова. Так, коли в 1591 р. Львівське Благовіщенське братство висловило намір заснувати при своїй церкві школу, то Успенське братство цьому перешкодило. Лідери його заявили, що однієї школи на Львів досить, на що у відповідь благовіщенські братчики перейшли на бік традиційного ворога Успенського братства – Гедеона Балабана – і почали розпускати чутки про те, що братство Успенське – з Туреччини, що там піддають церковному прокляттю тих українців, які співпрацюють з поляками, і після цього братчики заборонили своїм дітям відвідувати Успенську братську школу [2, №11, 523-526]. Гедеон Балабан допоміг цьому братству в боротьбі проти сусідів, а вже в 1609 р. при Благовіщенському братстві існувала школа, і навіть було збудоване спеціальне приміщення для неї [18, 173]. З альтернативних до Успенського братства шкіл слід виділити школу у Замості, яку спромоглося відкрити місцеве братство в 1633 р. [9, 80-81].

Таким чином, слід зауважити, що мережі братських шкіл (про сітку друкарень говорити не доводиться) бракувало міцних інтелектуально-педагогічних засад у їхній діяльності. Серед дидаскалів майже не було випускників західноєвропейських університетів, а боротьба проти латинства оберталася консервацією творчості і поверненням до схоластики. Багато вчених порівнюють братські школи з вищими учбовими закладами, проте, на нашу думку, це занадто сміливо. У братських школах зовсім не вивчалася медицина, право, а богословська освіта зводилася до катихизації. Математичні дисципліни вивчались доволі слабо, а основна увага приділялась тому, що ми зараз називаємо філологією. Проте братські школи відіграли помітну роль у розвитку шкільництва, навіть наукового процесу, а з виникненням на початку XVII ст. на базі Київського братства наукового центру створюються умови для розвитку вищої освіти, які пізніше знайшли втілення в діяльності Києво-Могилянської академії.

1. Центральний Державний Історичний Архів у Львові, ф. 129, оп. 1.
2. Акты относящиеся къ истории Западной Россіи. – Т. III – СПб., 1848.
3. Там само. – Т. IV. – СПб., 1851.
4. Архивъ Югозападной Россіи. Часть первая. – Т. I. – К., 1859.
5. Там само. – Т. X. – К., 1904.
6. Пам’ятки братських шкіл на Україні. – К., 1988. – 344 с.

7. Monumenta Confraternitatis Stauropigianae Leopoldensis. – Т.І. – Leopoldis, 1895.– 698 L. 802

8. Антонович Д., Лотоцький О. Українська книга //Українська культура. – К., 1993. – С.92-146.

9. Будилович А. Русская православная старина въ Замостѣ //Киевская Старина. – Т. II. – 1882. – С.76-88.

10. Возняк М. Історія української літератури. – Львів, 1992. – Кн.І. – 696 с.

11. Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI-XVII віці //Духовна Україна. – К., 1994. – С.136-256.

12. Дмитрієв М. Про деякі шляхи проникнення гуманістичної ідеології в українську культуру кінця XVI–першої половини XVII ст. //Європейське Відродження та українська література XIV-XII ст. – К., 1993. – С.110-126.

13. Добрянський А. Історія єпископів Перемишльської єпархії. – Львов, 1893. – 217 с.

14. Кравців Б. Ренесанс і гуманізм на Україні //Європейське Відродження та українська література XIV-XVIII ст. – К., 1993. – С.300-319.

15. Крип'якевич І. З діяльності Поссевіна //Записки НТШ. – Кн.5. – Т. СХVI. – 1912.– С.1-29.

16. Маслов С. Культурно-національне відродження на Україні в кінці XVI і першій половині XVII ст. //Українська література. – 1943. – № 12. –С.100-114.

17. Огієнко І.І. Історія українського друкарства. – К., 1994. – 448 с.

18. Савич А. Нариси з історії культурних рухів на Україні та Білорусі в XVI-XVIII в. – К., 1929. – 336 с.

19. Студинський К. Адельфотес //Записки НТШ. – Т. VII. – 1895. – С.1-43.

20. Тумасов Н. Дворянство Западной Россії въ XVI вѣкѣ. – К., 1869. – 112 с.

21. Фаворський В. Церква та національний рух на Україні в XVI-XVII ст.– Харків – К., 1929. – 122 с.

22. Jablonowski A. Handel Ukrainy w XVI w. – Lwow, 1895 –176 s.

М.І. Koshyk.

CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES PURSUED BY THE LVIV ASSENTION BROTHERHOOD IN THE LATE 16TH CENTURY.

This article describes cultural and educational pursuits of the Lviv Brotherhood in the late 16th century. The author examines the patterns that marked the culture of the Ukrainian petty bourgeoisie, focusing on the development of printing and school culture. The author also highlights the role of the Lviv Brotherhood School in promoting Ukrainian school education at the end of the 16th century.